

KOLMAS PÜHAPÄEV PÄRAST NELIPÜHA AD 2024

Hs 33:30–33 (Hb 12:1–6; Lk 9:57–62)

30 Ja sina, inimesepoeg! Su rahva lapsed räägivad sinust seinte ääres ja kodade lävel ning ütlevad isekeskis üksteisele nõnda: «Tulge ometi ja kuulake, milline sõna nüüd tuleb Issandalt!»

31 Nad tulevad su juurde, nagu rahval on viisiks tulla, ja nad istuvad su ees nagu minu rahvas ja kuulevad su sõnu, aga nad ei tee nende järgi; sest neil on meelitud suus, nad teevad nende järgi ja nende süda ajab taga omakasu.

32 Ja vaata, sa oled neile nagu armastuslaul, ilus kõlalt ja kaunisti kanneldatud: nad kuulevad küll su sõnu, aga nad ei tee nende järgi.

33 Aga kui see täide läheb, vaata, see läheb täide, siis saavad nad teada, et nende keskel on olnud prohvet.

Ja sina, inimesepoeg, sinu rahva pojad kõnelevad sinust seinte ääres ja kodade ustel ja sõnavad üksteisele, igamees oma vennale, üteldes: «Oh tulge ometi ja kuulge, mis on see sõna, mis tuleb välja ISSANDALT!» Ja nad tulevad sinu juurde, rahvast nagu murdu, ja istuvad sinu ette, minu rahvas, ja kuulevad sinu sõnu ja ei tee neid, sest meelusi teevad nad oma suuga, nende süda järgneb himurusele. Ja näe, sa oled neile kui armastuslaul, kauni häälega ja hästi mängitud, ja nad kuulevad sinu sõnu ja ei tee neid mitte. Ja kui see tuleb – näe, see tuleb! –, siis nad teavad, et prohvet on olnud nende keskel.

Sissejuhatus

Hesekieli raamat on heebrea piiblis Jesaja ja Jeremija järel kolmas nn hilistest prohvetitest, kristlikus traditsioonis nimetatakse Hesekieli ka üheks «suurtest prohvetitest» – termin, mida kasutatakse vastandina kaheteistkümnele «väiksele prohvetile»¹.

Hs 1:3 järgi on raamatu autoriks (ja/või peategelaseks²) preester Hesekiel, Buusi poeg, kelle Issanda sõna saab kätte «kaldealaste maal, Kebari jõe ääres». Nimi אֱלִיָּאֵל tuleneb sõnadest אֱלִיָּאֵל – «kinnitama», «tugevaks tegema» – ja אֱלִיָּאֵל – «Jumal» – ning tähendab «[see, keda] Jumal kinnitab» või «[see, kelle] Jumal teeb tugevaks».

Hesekieli raamatu tegevus jääb Paabeli vangipõlve aega. Hs 1:1j ütleb prohveti esimese nägemuse ajahetke täpsustades, et tegemist oli neljanda kuu viienda päevaga «kuningas

¹ «Suurte prohvetite» hulka kuuluvad kristliku traditsiooni järgi Jesaja, Jeremija, Nutulaulude, Baaruki, Hesekieli ja Taanieli raamat. Juudi traditsioonis paigutatakse neist prohvetite hulka üksnes Jesaja, Jeremija ja Hesekieli raamat.

² Heebrea traditsiooni järgi ei pannud Hesekiel oma nägemusi ega prohvetikuulutusi ise kirja. (Babüloonia Talmud, Baba Bathra 15a)

Joojakini vangiviimise viiendal aastal», s.t 592. aasta kesksuvega eKr. Kuna sealsamas öeldakse, et see juhtus «kolmekümnendal aastal», võib arvata, et Hesekiel oli sündinud aasta 622 paiku eKr.

Tõenäoliselt elas Hesekiel koos oma naisega Kebari jõe ääres Tel-Abibis (vrd Hs 3:15), mille täpne asukoht ei ole teada. Paljud uurijad arvavad, et see võib olla tänapäeva Nippur, mis asub sadakond kilomeetrit kunagisest Babülonist kagu suunas.

Esimese viie aasta jooksul keskendus Hesekieli sõnum Jeruusalemma ja templi hävingu kuulutamisele, kokku hõlmas tema prohvetlik tegevus umbes kaks aastakümnet. Hesekieli raamat jaguneb laias laastus kolmeks osaks: peatükid 1–24 käsitlevad kohtumõistmist Iisraeli üle, peatükid 25–32 kohtumõistmist paganarahvaste üle ning peatükid 33–48 tulevikutõotusi.

Hesekieli raamatus on mitmeid väga piltlikke nägemuste kirjeldusi (näiteks Jumala auhiilgusest kohe raamatu alguses), samuti peab prohvet kuulutama mitte ainult sõnadega, vaid ka omaenda isiku ja näitliku tegevuse varal. Jumala kohtu ja karistuse põhjuseks on Jeruusalemmas, iseäranis pühakojas tehtud häbiteod ja truudusetus oma Issandale, ning suurimaks karistuseks ei ole mitte linna piiramine, langemine ja purustamine, vaid Issanda auhiilguse lahkumine templist (Hs 10). Sellega seondub ka kõige rängem näitlik prohvetisõnum, mille Hesekiel peab oma rahvale edastama: tema naine sureb ning see on märgiks, et Jumal hülgab oma pühamu, nii nagu Tema rahvas on Tema pühamut teotanud.

Hesekiel kuulutab ette ka juutide viimist pagendusse ning satub seetõttu vastuollu valeprohvetitega, kes ei nõustu temaga. Tõelise prohveti vastutust võrreldakse Hesekieli raamatus linnavahi omaga: tema ülesanne on kutsuda ülekohtust pöördumisele ja kinnitada õiget, et nii üks kui teine võiksid pääseda ja jääda elama.

Kuigi Jumal kasutab Iisraeli karistamiseks paganarahvaid, ei käi nendegi käsi paremini: ka neid nuheldakse ja nad peavad hävima, hoolimata sellest, kui suur, kõrge, auline ja vägev keegi neist on olnud.

Alates Hesekieli raamatu 33. peatükist prohveti sõnum mõnevõrra muutub. Toon on endiselt tõsine, rahvale tuletatakse meelde tema ülekohtu, jumalatust ja rüvedust ning eriliselt sõideldakse Iisraeli nurjatuid karjaseid, s.t rahva vastutustundetuid, hoolimatuid ja omakasupüüdlikke poliitilisi ja usulisi juhte, kuid selle karmi kuulutusega kaasnevad tulevikutõotused. Jumal puhastab oma rahvast, äratav ta otsekui surnuist, koguni taasühendab Juuda ja Iisraeli, laseb uuesti püstitada pühakoja ning Issanda auhiilgus naaseb templisse ja täidab selle. Iisrael ehitatakse jälle üles ning templist lähtuv eluandva veega jõgi täidab kogu maa küllusliku ja tervendava viljaga.

Keelelisi märkuseid

Inimesepoeg – בְּרִאֲדָם – võib tõlkida ka «Aadama poeg».³ Sõna אָדָם – «inimene» – tähistab enamasti mitte konkreetset inimest, vaid inimest või inimkonda üldiselt. Ehk võiks tõlkida ka: «inimlaps» või «inimeselaps».

Lapsed – בְּנֵי – sõnasõnalt: «pojad».

Räägivad – הַנְּדַבְּרִים – sõna דָּבַר – «kõnelema», «rääkima» – tähistab korrastatud, mõtestatud, isegi loovat kõnet (sõna), mis ei pruugi mitte ainult tähistada, vaid ka põhjustab seda, millest kõneldakse. Siin kasutatud grammatiline vorm viitab püsivale, jätkuvale keskustelule.

Ja...lävel – וּבִפְתָחַי – sõna פָּתַח tähendab «uks», «ukseava».

Ning ütlevad isekeskis üksteisele – וְדַבְּרִי אֶת־אֶחָד אִישׁ אֶת־אֶחָיו – sõnasõnalt: «ja sõnavad üksteisele, [iga-]mees oma vennale».

Tulge ometi – בְּאוֹנָא – sõna בּוֹא tähendab «[sisse] tulema/minema», ka «[kellegi/millegi peale] langema/laskuma», samuti «[sisse] tooma/juhtima».

Ja kuulake – וְשִׁמְעוּ – sõna שָׁמַע tähendab «kuulma», «kuulama», «tähele panema», «[palvet] kuulda võtma», ka «kuuletuma».

Tuleb – הַיּוֹצֵא – sõna יָצָא tähendab «välja minema», «välja tooma», «välja juhtima», «välja tulema».

Issandalt – originaalis kasutatakse siin Jumala nime «JHWH», «Jahve», «Jehoova».

Nagu rahval on viisiks tulla – כְּמַבּוֹא־עַם – selle väljendi mõte on tõenäoliselt: «rahvast nagu murdu».

Ja nad istuvad – וַיֵּשְׁבוּ – sõna יָשַׁב tähendab «asuma», «paigale jääma», «aset võtma», «istuma/istet võtma».

Ei tee – לֹא יַעֲשֶׂוּ – sõna עָשָׂה tähendab «[midagi valmis/ära] tegema», «valmistama», «täide saatma», «lõpule viima».

Sest...meelitused – כִּי־עֲגַבִּים – sõna עֲגַבִּים tähistab eeskätt iharust, himurust, seksuaalset meelust, vahel ka (nagu arvatavasti järgmises salmis) neutraalsemalt armastust.⁴

³ Jumal kõnetab Hesekeeli kogu raamatus kokku 93 korda sõnaga «inimesepoeg».

⁴ 1739. aasta Piiblis: «libbedad sannad»; 1968. aasta piiblitõlkes «valed».

Nende süda – לִבָּם – sõna לֵב tähistab lisaks südamele ka üleüldiselt inimese sisemust, sisemaailma, seda, kes ta iseendas (ja enesest teadlikuks saanuna) on, samuti tahtevalmidust ja [tegutsemis-] julgust.

Ajab taga – הִלֵךְ – sõna הִלֵךְ tähendab «käima», «minema», «teele asuma» ja tähistab ülekantult ka teatava eluviisi järgimist.

Omakasu – sõna בִּצְעַתְּ tähistab eeskätt ülekohtu abil saavutatud kasumit, siinses kontekstis aga tõenäoliselt himu või koguni seksuaalset himurust.⁵

Nagu armastuslaul – כְּשִׁיר עֲגָבִים – vt ülalolevat märkust sõna עֲגָבִים kohta.⁶

Siis saavad nad teada – וַיִּדְעוּ – sõna יָדַע tähendab «teadma», «[ära] tundma», «tundma [õppima]», «mõistma», «oskama», «[milleski] vilunud olema» ning tähistab ka sisemist äratundmist.

Prohvet – sõna נָבִיא – «prohvet» – tuleneb verbist נָבֵא – «prohvetlikult kõnelema» –, mille üheks kaastähenduseks on ülevoolav pulbitsemine või väljavalamine.

Sisuline analüüs

Hesekieli raamatu 33. peatükk algab meeldetuletusega prohvetile endale, et Issand on seadnud ta Iisraeli soole vahimeheks, kelle ülesanne on rahvast teda ähvardava hävingu eest hoiatada, manitsedes õelaid nende teelt pöörduma ning pääsemist otsima. Prohveti vastutus on suur, kuna juhul, kui ta ei täida talle antud ülesannet, nõuab Jumal süüdlase verd tema enda käest. Samas ei pane Jumal kogu vastutust prohvetile, vaid kinnitab, et kui õelad vaatamata tema hoiatustele oma teelt ei pöördu, on nende süü neile surmaks, ent prohvet on oma kutsumust ustavalt järgides omaenda hinge päästnud.

Issandal ei ole hea meel patuste surmast, vaid Ta tahab, et nad pöörduksid ja ellu jääksid: «Pöörduge, pöörduge oma kurjadelt teedelt, sest miks peaksite surema, Iisraeli sugu!» (Hs 33:11) On tähelepanuväärne, et Jumal mitte ei kaalu häid ja kurje tegusid, õigust ja ülekohut nende tasakaalu otsides, vaid hoiatab ka õigeid, et kui nad peaksid patustama, siis ei suuda nende varasem õigus neid päästa, vaid nemadki peavad surema. See ei ole aga Jumala viimane sõna ega tahtmine, vaid Ta kutsub nii õigeid kui ülekohtuseid patust pöörduma ning tegema, mis on kohus ja õige.

Inimestele näib taoline sõnum olevat arusaamatu ja vastuvõetamatu: «Ometi ütlevad su rahva lapsed: «Issanda tee ei ole õige!» Kuid nende enda tee ei ole õige! Mina mõistan kohut igapähe üle teie seast tema teede kohaselt, oh Iisraeli sugu.» (Hs 33:17.20)

⁵ 1739. aasta Piibel: «ahnust».

⁶ 1739. aasta Piiblis: «armatsemisse-laul».

Prohvet Hesekiel kuulus teatavasti nende juutide hulka, kes olid viidud vangipõlve esimese küüditamislainega aastal 598/597 eKr. Oma vangipõlve kaheteistkümnendal aastal, arvatavasti 587. aasta lõpul eKr, sai ta koos teiste vangiviidutega sõnumi Jeruusalemma lõplikust langemisest (Hs 33:21). See tekitas nendes, kes olid pärast esimest küüditamist kodumaale jäänud, segadust ning pani nad otsekui Jumalale etteheiteid tehes arutlema: «Aabraham oli ainult üksinda ja ta päris maa; meid aga on palju, maa on antud meile pärandiks.» (Hs 33:24)

Võib arvata, et Iisraelile tundus, nagu oleks Jumal talle truudust murdnud – kuigi tegelik truudusemurdja oli tema ise: «Nõnda ütleb Issand Jumal: Te sööte liha verega, tõstate oma silmad oma ebajumalate poole ja valate verd; ja teie peaksite pärima maa? Te seisate oma mõõga najal, teete jäledust ja rüvetate igaüks oma ligimese naist; ja teie peaksite pärima maa? Ütle neile nii: Nõnda ütleb Issand Jumal: Nii tõesti kui ma elan, langevad need, kes on laastatud paigus, mõõga läbi, ja need, kes on lagedal väljal, annan ma metsalistele toiduks, ja need, kes on varjupaikades ja koobastes, surevad katku. Ja ma teen maa tühjaks ja lagedaks ning tema kõrgil vägevusel on lõpp; Iisraeli mäed jäävad lagedaks ja ükski ei käi seal. Ja nad saavad tunda, et mina olen Issand, kui ma teen maa tühjaks ja lagedaks kõigi nende jäleduste pärast, mis nad on teinud.» (Hs 33:25–29)

On selge, et taolise sõnumi kuulutamine polnud Hesekieli jaoks kerge, sest kellele meeldiks kuulutada omaenda maale ja rahvale hävingut, pealegi päevast päeva kogedes, et teda kas ei usuta või koguni põlatakse ja vihatakse, ehk lausa reeturiks ja rahvavaenlaseks pidades. Märkamatuks Hesekieli sõnum aga kindlasti ei jäänud – sellest annab tunnistust see, et temast räägitakse kõikjal, seinte ääres, küllap päevapalava eest varju otsides, ning kodade ustel seisatades ja möödakäijaid kõnetades. Jääb mulje, et Hesekieli prohvetikuulutused olidki vangiviidute hulgas peamiseks jututeemaks: «Su rahva lapsed räägivad sinust seinte ääres ja kodade lävel ning ütlevad isekeskis üksteisele nõnda: «Tulge ometi ja kuulake, milline sõna nüüd tuleb Issandalt!» (Hs 33:30)

Paraku näib, et prohveti sõnu ei võetud kuigi tõsiselt: pigem peeti teda naljanumbriks, veidrikuks, võib-olla mingiks «pühaks hulluks» või taoliseks «loominguliseks geeniuks», keda küll teatavas mõttes austatakse, ent kelle puhul samal ajal haletsevalt pead vangutatakse: tema hääl on ilus, pilli mängib ta hästi, aga see, mida ta räägib...

Tõsi, iseloomustus, mille Jumal prohvetiga kõneldes Iisraeli poegadele annab, on märksa karmim – vähemalt võib nõnda tõlgendada originaalteksti, kuna eestikeelne tõlge, mis iisraellasi kahtlemata samuti ei hellita, on originaalist tunduvalt pehmem. Lisaks sellele, et inimesed kõikjal üksteisega kohtudes, «igamees oma vennaga», Hesekielist räägivad, tulevad nad nagu murdu tema juurde kokku, et vahetult teda ennast kuulata, ent viimselt on see nende jaoks siiski vaid mingi speaktaakel, teatavat

liiki meelelahutus, mis hoolimata Heseieli sõnumi tõsidusest toob pigem esile rahva madalamaid instinkte: nad räägivad üksteisele nilbeid, allapoole võõd suunatud nalju, nende süda on täis himurust (vt vastavaid keelelisi märkuseid).⁷

Samal ajal peab Iisrael end uhkelt Jumala rahvaks. Inimesed istuvad prohvet ees ja ärgitavad üksteist: «Tulge ometi ja kuulake, milline sõna nüüd tuleb Issandalt!» (Hs 33:30) Paraku ei toimi Iisraeli lapsed mitte Issanda sõnade järgi, vaid pigem nende vastaselt, ning Heseieli prohvetikuulutus on nende jaoks otsekui ilus laul, *performance*, mida huviga jälgitakse ja mille kunstilist taset isekeskis arvustatakse: «Ilus kõlalt ja kaunisti kanneldatud!» (Hs 33:32), ent millel pole rohkem väärtust kui tavapärasel lembelüürikal või koguni pisut frivoolisel «armatsemise laulul», nagu 1739. aasta piiblitõlkes tabavalt öeldakse.

Jumal julgustab oma prohvetit, kinnitades, et see, mida ta ette kuulutab, sünnib kindlasti – ning siis peab ka Iisrael teadma, et tema keskel on olnud tõeline prohvet. Kas siin peetakse silmas mõnda konkreetset sündmust, on raske ütelda, pealegi on märksa tähtsam üldprintsip, mis kinnitab, et Jumal täidab alati oma töötused ning Tema prohvetid ei jää häbisse. Teatavaid vihjeid järgnevad peatükid siiski annavad: esmalt kuulutab Heseiel, et Issand viib lõpule oma rahva karistamise, näidates seejärel koheselt, et karistuse eesmärgiks ei ole mitte Iisraeli täielikult hävitada, vaid teda puhastada ja uuendada ning talle uus elu ja õnnistuse täius kinkida.

Tulevase õnnistuse töötus ei kahanda aga karistuse tõsidust ega kergenda nende süüd, kes Issanda prohveteid naeruks panevad ning Jumala sõna asemel oma niuete ja muude madalate instinktide tõmmet järgivad. Siiski ei ole Jumala viha igavene, vaid Ta tahab oma rahva peale halastada, töötades, et tuleb päev, mil Ta ei peida enam oma palet tema eest (Hs 39:29).

Jutluseks

EELK Jumalateenistuste käsiraamatu järgi on kolmanda Nelipühale järgneva pühapäeva teemaks «Kutse Jumala riiki». Pühapäeva sissejuhatuses öeldakse muuhulgas: «Maise elu ülesanded ja ahvatlused võivad inimesele Jeesuse kutse vastuvõtmisel takistuseks saada. Kes kahtleb ja viivitab, kaotab pakutud võimaluse.»

Kirikukäsiraamatu lugemiskava järgi on kolmanda lugemisaasta Epistliks (Hb 12:1–6) manitsus vaadata alati ja kõiges Jeesusele ja Tema ristile, pidades meeles, et Jeesus oli valmis kannatama «risti Temale seatud rõõmu asemel ja on nüüd istunud Jumala trooni paremale käele». Kolmanda lugemisaasta Evangeeliumiks (Lk 9:57–62) on Jeesuse kohtumine ja vestlus kolme mehega, kes kaalusid Talle järgnemist, ent polnud valmis Tema nimel kõigest lahti laskma.

---

⁷ Millegipärast moodustavad paljudes keeltes roppustest ning vande- ja söimusõnadest suure osa kõikvõimalikud seksuaalsusega seotud mõisted.

Vana Testamendi lugemisele jutlustades on võimalik keskenduda prohveti – ja viimselt iga kristlase – kutsumusele tunnistada ustavalt Jumala sõna isegi siis, kui seda vastu ei võeta või naeruks pannakse, teadvustades endale oma vastutust mitte ainult iseenda, vaid vähemalt teataval määral ka oma ligimeste hingeõndsuse eest. Seejuures ei tohi unustada, et meie meelevaldas ei ole panna külvatud sõna vilja kandma, ja nii ei ole meil tarvis meelt heita, kui inimesed meid kuulda ei võta. Muidugi tuleb meeles pidada ka vastupidist: seegi, kui inimesed meid tunnustavad ja imetlevad – nagu prohvet Hesekieli tema kauni lauluhääle ja hea pillimänguoskuse tõttu –, ei tähenda ilmtingimata, et imetlejad oleksid meie sõnumi tõeliselt vastu võtnud ja seda sisuliselt mõistnud.

Teine võimalus on keskenduda sellele, millise sõnumi Jumal oli prohvet Hesekielile andnud – kuigi seda jutluse aluseks olevas lõigus otseselt ei nimetata. Nagu teisedki Vana Testamendi prohvetid, nii pidi ka Hesekiel kuulutama Iisraeli rahvale teda patu ja Jumalast taganemise eest ootavat karistust, mis oli niivõrd ränk, et näis tähendavat lõplikku hävingut. Paraku ei võtnud enamusi inimesi prohveteid tõsiselt – Hesekieli puhul näeme, et isegi siis mitte, kui karistus oli juba saanud. Prohvetit pandi naeruks, tema üle heideti nilbet nalja, tehti küll nagu, et teda kuulatakse, tema sõna nimetati isegi Issanda sõnaks, aga selle järgi ei tehtud. Tagajärjeks olid jätkuvad karistused ja nuhtlused, mis viimaks siiski kandsid vilja, nii et inimesed hakkasid taas otsima Jumalat ning Issand ei peitnud enam oma palet nende eest. Pikema selgitusega on ilmne, et see, mida Vana Testament kõneleb Iisraeli rahva vaimuliku ja kõlbelise olukorra kohta, kehtib pea kõigil aegadel pea kõigi rahvaste, sh ka praegu ja meiegi rahva puhul.

Kahtlemata on võimalik ka mõlemad lähenemisenurgad ühendada või leida mõni muu. Nii näiteks võib jutluse kõiki kolme pühakirjalugemist silmas pidades ehitada üles järgmiste punktidenä:

1. Jumal on ajast aega läkitanud inimeste juurde prohveteid, et seada nende silme ette nende eluviis ja selle paratamatud tagajärjed: kõlbelise ja usulise laostumise tulemuseks on alati ühiskondlik laostumine, mis enamasti päädib hävinguga. Just selline oli ka prohvet Hesekieli sõnum: paraku ei kippunud inimesed teda kuulda võtma ei enne karistuse saabumist ega isegi siis, kui see oli juba kätte jõudnud. Teda pandi naeruks, teda pilgati, tema üle heideti nilbet nalja – ja isegi kui teda kuulati ja väliselt tunnustati, ei toimitud tema sõnade kohaselt, vaid järgiti omaenda mõtteid, sageli ka himusid.
2. Prohvetile on taoline olukord tõsiseks katsumuseks: omaenda rahvale ja maale hävingut kuulutada on juba iseenesest äärmiselt raske, veelgi raskem on see aga siis, kui on näha, et sellest ei hoolita ning tema sõnadele reageeritakse kas põlguse ja viha või naeru ja pilgetega. Sellegipoolest peab prohvet jääma ustavaks, pidades meeles, et tema külvatut ei pane kasvama ja vilja kandma mitte tema, vaid Jumal.

3. Nagu Hesekiel, nii oleme meiegi kutsutud kuulutama meie ümber olevatele inimestele Jumala sõna: seda, et Jumalal pole hea meel patuse surmast, vaid Ta tahab, et kõik võiksid pöörduda ja oma hinge päästa. Paraku ei erine meiegi rahva vaimulik ja kõlbeline olukord Heseieli-aegsete iisraellaste omast – pärast pattulangust on see alati ja kõikjal olnud enam-vähem ühesugune: kõik on pattu teinud ja ilma jäänud Jumala kirkusest, ent ka Jumala armukutse on mõeldud kõigile. Seda kutset ei ole lihtne järgida: seesama patt, mille karistuseks on hukatus, koormab ja takistab meid, ning nagu neil kolmel, kellega Jeesus kohtus tänases Evangeeliumis, võib meilgi olla kõikvõimalikke kahtlusi ja kõhklusid Tema järgimisel. Ometi võime alati teada, et Jumal on ustav ning Tema ainusündinud Poeg, meie usu alustaja ja täidesaatja, teeb kõik, et me ei väsiks ja meie hing ei nõrkeks, vaid me võiksime meile määratud võidujooksu võita ning Jumala trooni ees ühes kõigi Tema tunnistajatega igavesti rõõmustada.